

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 37.017(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277192>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Наталія Чубінська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету "Львівська політехніка"

Василь-Юрій Кушнір, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Процеси становлення та розбудови державності в Україні відзначаються складністю і суперечливістю, що зумовлено багатовекторністю державотворчих процесів, спрямованих як на розбудову її демократичних державних інституцій, так на побудову громадянського суспільства. Усвідомлення необхідності розбудови цивілізованої держави і формування громадянської культури особистості засобом громадянської освіти та виховання видається нам сьогодні особливо актуальним завданням педагогічної науки та практики.

Ключові слова: громадянська культура; громадянське суспільство; громадянські компетентності; особистість; засоби масової інформації.

Лім. 7.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Nataliia Chubinska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy and Innovative Education
Departmen, Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University

Vasyl-Yurii Kushnir, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF CIVIC COMPETENCE OF PERSONALITY AS AN IMPORTANT COMPONENT OF ITS GENERAL CULTURE

The processes of formation and development of statehood in Ukraine are characterized by complexity and contradictions, which is due to the multi-vector nature of state-building processes, aimed both at the development of its democratic state institutions and at the construction of civil society. Awareness of the need to build a civilized state and the formation of a civil culture of the individual as a means of civic education and upbringing seems to us today to be a particularly urgent task of pedagogical science and practice.

Civic qualities involve the conscious fulfillment of the rights and duties of a citizen, participation in various state processes, and the creation of an appropriate legal field for the civilized development of society. Since citizenship is not an innate quality, education is the key means of forming values and civic identity.

The problem of civic education and formation of civic competence of an individual in the content of modern education is considered in combination with such definitions as "human rights", "democracy", "freedom", "equality", "tolerance", "formation of social responsibility".

One of the methods and ways of forming the civic competence of an individual is the use of mass media. They are often the main source of information and influence on a person. Active consumption of mass media content is another way of using mass media in the formation of civic competence of an individual.

Pedagogy and education should actively contribute to the formation of a citizen and his inclusion in social processes. In this regard, it is necessary to implement not only special measures to teach civic values, but also to form civics competencies, to direct the activities of schoolchildren to participate in actions, projects, various forms of educational work that have a direct or indirect connection with civics.

Keywords: civic culture; civil society; civic competences; personality; mass media.

Постановка проблеми. У сучасному світі громадянськість, громадянська компетентність, громадянська культура є не менш важливими характеристиками людини, ніж

професійність чи особисті якості. Громадянство означає не просто належність до певної країни, а й свідому та активну участь у житті суспільства. З цієї причини формування громадянських якостей є

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

важливим завданням освіти у період державотворення та формування громадянського суспільства.

Процеси становлення і розбудови державності в Україні відзначаються складністю та суперечливістю. Це зумовлено, передовсім, багатовекторністю державотворчих процесів, спрямованих як на розбудову її демократичних державних інституцій, так на побудову громадянського суспільства. Ці аспекти перебувають у значній суперечності між собою, проте повинні співіснувати у певній єдності і гармонії, оскільки сьогодні чи не всі свідомі того, що авторитарність держави та залежність від неї усіх інституцій гальмує суспільний розвиток і негативно впливає на становлення окремої особистості.

Саме держава несе відповідальність за все, що відбувається у країні, а громадянське суспільство має своєю функцією коригувати політичні процеси у країні і поліпшувати їх. Тому усвідомлення необхідності розбудови цивілізованої держави і формування громадянської культури особистості засобом громадянської освіти та виховання видається нам сьогодні особливо актуальним завданням педагогічної науки та практики. Без спеціальної підготовки та формування громадянсько-педагогічних компетенцій у всіх вікових категорій населення процес розбудови громадянського суспільства в Україні не дасть позитивних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми громадянського виховання, формування громадянської компетентності особистості та громадянської культури активно розробляються сучасними українськими науковцями [1; 2; 4; 5; 6; 7]. У їх дослідженні знаходять відображення:

- громадянські категорії та їхня характеристика;
- сутність громадянських цінностей;
- педагогічні умови ефективної організації виховного процесу у руслі громадянства;
- питання щодо специфіки підготовки учителя та вихователя для реалізації завдань громадянської освіти та виховання дітей і молоді;
- практичні аспекти організації громадянської освіти в Україні;
- порівняльні аспекти проблеми формування громадянського суспільства тощо [1; 2; 4; 5; 6; 7].

Найбільш повно і глибоко проблеми громадянської освіти та виховання представлені у роботах О. Вишневського, П. Ігнатенко, А. Колодій, Н. Косаревої, В. Поплужного, О. Пометун, Н. Степанової та ін. [1; 2; 4; 5; 6; 7]. Науковці не лише теоретично обґрунтовують зміст та механізми громадянського становлення особистості, громадянського виховання, формування громадянської компетентності і громадянської культури, але й висвітлюють прикладний аспект реалізації окреслених завдань, вважаючи, що без практико орієнтованих громадянсько-педагогічних компетенцій відповідна культура особистості

не буде цілісною, а це значним чином гальмуватиме загальний поступ суспільства.

Метою нашої статті є висвітлення особливостей громадянської освіти та механізмів формування громадянської компетентності особистості як необхідної складової загальної культури.

Виклад основного матеріалу. У сьогоднішньому світі громадянські якості безумовно входять до числа найважливіших та найнеобхідніших якостей для успішної соціальної адаптації та розвитку. Саме тому особлива увага академічного загалу звертається на формування відповідних якостей людини з раннього віку.

Громадянські якості передбачають свідоме виконання прав та обов'язків громадянина, участь у різних державних процесах та створення відповідного правового поля для цивілізованого розвитку суспільства. Оскільки громадянство не є вродженою якістю, то саме освіта виступає ключовим засобом формування цінностей та громадянської ідентичності. О. Пометун визначає громадянськість як готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права й свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки [6, 18].

Проблема громадянського виховання та формування громадянської компетентності особистості у змісті сучасної освіти розглядається у поєднанні з такими дефініціями як “людські права”, “демократія”, “свобода”, “рівність”, “толерантність”, “формування соціальної відповідальності”. Навчання і прийняття демократії як важливої характеристики цивілізованого суспільства передбачає не тільки навчання конституційних принципів, законодавчих і політичних постулатів, процесу історичного онтогенезу демократії та інших політичних парадигм, структури політичних партій, прав громадян у суспільстві, а й розвиток і прийняття людиною демократичних стосунків, навичок, поведінки. А це, своєю чергою, передбачає формування громадянської компетентності особистості. О. Пометун під громадянською компетентністю як ключовою розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права і обов'язки для розвитку демократичного суспільства [6, 18].

Сьогодні виникла необхідність у розробці ґрунтовних і системних програм з громадянського виховання та освіти для всіх вікових груп населення. У школах робиться спроба запровадження факультативних курсів громадянства, які дали б змогу школярам не лише виробити певні компетенції у цій сфері, але й долучитися до діяльності громадянських інституцій, які функціонують на рівні школи, позашкільних закладів, організацій, об'єднань, рухів, громади тощо.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Не існує єдиного трактування структури громадянської компетентності. Зокрема О. Пошетун компонентами громадянської компетентності визначає:

- знаннєвий (знання, уявлення);
- діяльнісний (уміння й навички);
- ціннісний або мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо);
- процесуальний;
- технологічно-процесуальний або особистісно-творчий (сфера самореалізації) [5, 66–67].

Активна участь дітей та молоді у житті громади та суспільства загалом сприяє формуванню важливої риси загальної культури особистості – громадянськості. Це фундаментальна особистісна якість, яка дає можливість людині прилучитися до цінностей демократії і усвідомити роль окремої людини у житті країни на різних її рівнях. Така людина свідомо пов'язує своє життя з інтересами, долею країни, усвідомлює свою відповідальність перед народом і людьми, зберігаючи, проте, свободу та суверенність. Громадянська свідомість народжується саме з усвідомленої потреби налагодження гармонійних стосунків особистості та держави. Зрілий громадянин усвідомлює особисту зацікавленість у прогресивному розвитку держави, закономірно вбачаючи у ньому також поліпшення особистого життя.

Важливим завданням педагогіки є вироблення стратегії формування громадянської культури особистості, яка в сучасних умовах ускладнюється тим, що життя українського суспільства не відзначається стабільністю і верховенством права, тому часто людина не готова боронити власні інтереси та свободу і стає осторонь тих процесів, які залежать від неї. Раннє прилучення дітей та молоді до розв'язання соціальних проблем на різних рівнях стане запорукою формування громадянської культури та громадянської компетентності особистості. Громадянська культура є культурою участі та підтримки, вона передбачає прихильне ставлення громадян до політичної системи, збереженням необхідного для стабільного розвитку демократії балансу між активністю і пасивністю громадян [3].

Важливими і значимими інститутами громадянського суспільства, у діяльності яких можуть брати посильну участь усі громадяни є:

- добровільні громадські організації й об'єднання;
- громадські рухи;
- громадська думка як соціальний інститут;
- органи самоврядування: незалежні засоби масової інформації, які обслуговують громадські потреби та інтереси, формулюють і оприлюднюють громадську думку тощо.

Одним зі способів та шляхів формування громадянської компетентності особистості є використання ЗМІ. Вони часто – головне джерело інформації та впливу на людину. Ще одним способом використання ЗМІ у формування громадянської компетентності особистості є активне споживання ЗМІ-контенту.

Люди усіх вікових груп можуть читати новини, дивитися телевізійні передачі та слухати радіо, щоб отримувати повну картину того, що відбувається в світі. Однак важливо бути критичним щодо інформації, яка сприймається через ЗМІ. Кожен повинен уміти оцінювати джерела та перевіряти інформацію, яка транслюється через ЗМІ, перед тим, як прийняти певну думку та позицію.

Використання ЗМІ у формування громадянської компетентності особистості має поєднуватися зі свідомим використанням контенту та критичним мисленням. Загалом, це допомагає людям розвивати свої громадянські якості і ставати активними громадянами у суспільстві.

Отже, можна стверджувати, що використання ЗМІ є одним з ефективних способів формування громадянської компетентності особистості. Діалог із журналістами, оголошення соціальних конкурсів, відвідування соціальних заходів – все це може позитивно впливати на процес формування громадянської компетентності особистості без огляду на вік та статус.

Висновки. Отже, питання, пов'язані із вихованням свідомого і діяльного громадянина демократичного суспільства, активізувалися в умовах сьогодення у зв'язку із суспільними процесами, спрямованими на удосконалення державного механізму та побудови громадянського суспільства у ньому. Педагогіка і освіта повинні активно сприяти формуванню громадянина і його включенню до суспільних процесів. У зв'язку з цим необхідно реалізувати не лише спеціальні заходи щодо навчання громадянських цінностей, але й формувати громадянсько-навичкові компетенції, спрямовувати діяльність школярів на участь в акціях, проєктах, різноманітних формах виховної роботи, які мають прямий чи опосередкований зв'язок із громадянством.

Стверджуємо, що ЗМІ та Інтернет можна вважати ефективними та доступними інструментами формування громадянської компетентності особистості.

Перспективи наступних досліджень. Проблему формування громадянської компетентності особистості, виховання громадянської культури з раннього віку вважаємо питаннями інтердисциплінарними і особливо складними. Окремої уваги заслуговує дослідження інструментів для формування громадянської компетентності дітей, молоді і людей зрілого віку; важливими є питання взаємодії освітніх та громадських інституцій в означеному процесі; значимим є також порівняльний аспект проблеми формування громадянської компетентності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕННОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

2. Ігнатенко П., Косарева Н., Поплужний В. Громадянське виховання учнів в умовах українського державотворення. *Рідна школа*. 1996. № 3.

3. Кін Джон. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. Переклад з англ. Київ: "К.І.С." / "АНОД", 2000. С. 78.

4. Колодій А. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу). URL: www.ji.lviv.ua/n21texts/kolodij.htm

5. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ: К.І.С., 2004. С. 66–72.

6. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.

7. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / укладач Степанова Н.М. Черкаси, 2014. 42 с.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrainiskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Drohobych, 608 p. [in Ukrainian].

2. Ihnatenko, P., Kosarieva, N. & Popluzhnyi, V. (1996). Hromadianske vykhovannia uchniv v umovakh ukrainiskoho derzhavotvorennya [Civic education of students in the condi-

tions of Ukrainian state formation]. *Native school*. No. 3. [in Ukrainian].

3. Kin Dzhon. (2000). Hromadianske suspilstvo. Stari obrazy, nove bachennia [Civil society. Old images, new vision]. Translation from English. Kyiv, p. 78. [in Ukrainian].

4. Kolodii, A. Istorychna evoliutsiia hromadianskoho suspilstva ta uavlenn pro noho (formuvannia idealu) [Historical evolution of civil society and ideas about it (ideal formation)]. Available at: www.ji.lviv.ua/n21texts/kolodij.htm [in Ukrainian].

5. Pometun, O.I. (2004). Dyskusiiia ukrainskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v ukrainskii osviti [Discussion of Ukrainian teachers on the issues of introduction of the competence approach in Ukrainian education]. *Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy*. Kyiv, pp. 66–72. [in Ukrainian].

6. Pometun, O. (2005). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky [Formation of civic competence: a view from the standpoint of modern pedagogical science]. *Bulletin of school exchange programs*. No. 23. pp. 18–20. [in Ukrainian].

7. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitynikh standartiv [Formation of civic competence of students of general educational institutions in accordance with the requirements of new state educational standards]. (Ed.). Stepanova N.M. Cherkasy, 2014. 42 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2023

“Не лише в Україні, але й далеко за її межами у світі шанують великого генія українського народу. У місці його заслання на півострові Мангішлак, де він провів майже сім років з Аральською експедицією, яка досліджувала Каспійське море, тепер є форт Шевченка і музей на його честь. Є в Казахстані й декілька пам’ятників Шевченку, а всього в Україні та у світі їх налічується понад 1300. Пам’ятники великому українському Кобзарю є й у Вашингтоні (США), в Єрвані (Вірменія), Тбілісі (Грузія), Римі (Італія), Канаді. Пишаймося славним сином українського народу, частиною світової культури!”

*І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України.
І світ ясний, невечірній
Тихо засіяє...
Обніміться, брати мої,
Молю вас, благаю!*

*Тарас Шевченко
("І мертвим і живим і ненародженим")*

